
**AYOL VA ERKAKLAR NUTQIDAGI XUSHMUOMALALIKNING
VERBALLASHUVI. GENDER XUSHMUOMALALIKKA ASOSLANGAN
EVFEMIZMLARNING SHAKLLANISHI (INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARI
MISOLIDA)**

Xushmamatova Aminaxon Rustam qizi

O‘zDJTU Filologiya fakulteti, Ingliz tili
funktional leksika kafedrası o‘qituvchi-stajyori,

ANNOTATSIYA

Ayol va erkak nutqidagi kirish so‘zlar, bo‘sh sifatlar, qo‘shimchalar va qarg‘ish va qo‘pol so‘zlardan foydalanish muammosining dolzarbligi. Sotsiolingvistikaning hayotimizdagi o‘rni, erkak va ayol tiliga e‘tibor qilish, va natijada bu masalani ijtimoiy lingvistikada ham ularning yutuqlaridan kelib chiqib qayta ko‘rib chiqish zarurati paydo bo‘ldi. Ushbu masalalarni yoritib borish ushbu mavzuning o‘zbek va ingliz ijtimoiy lingvistikasi va gender tilshunosligi uchun dolzarb ekanligini ko‘rsatadi.

***Kalit so‘zlar:** Sotsiolingvistika, kirish so‘z, tilshunoslik, evfimizm, gender tilshunoslik, evfemiya hodisasi, pragmatik omil*

ABSTRACT

The urgency of the problem of the use of introductory words, empty adjectives, adjectives and curses and vulgar words in female and male speech. The role of sociolinguistics in our lives, the need to pay attention to the language of men and women, and as a result, the need to reconsider this issue in sociolinguistics based on their achievements. Coverage of these issues shows that this topic is relevant for Uzbek and English sociolinguistics and gender linguistics.

***Keywords:** Sociolinguistics, introduction, linguistics, euphemism, gender linguistics, euphemism, pragmatic factor.*

KIRISH

Hozirgi zamonaviy tilshunoslikda evfimizm hodisasini o‘rganish, unga lingvistikaning yangi yo‘nalishi rakursida shakllandi. Zamonaviy tilshunoslikda gender tushunchasi paydo bo‘lib, bu yangi tushuncha orqali lingvistikada gender tilshunoslik yo‘nalishi paydo bo‘ldi. Bu yo‘nalish ingliz tilida so‘zlovchi jamiyatning ijtimoiy ongida yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Gender tilshunoslik yo‘nalishi – ayol va erkak nutqidagi o‘ziga xosliklarni, har bir jins vakili nutqidagi xususiyatlarni xushmuomalalik pozitsiyasi bilan o‘rganishni taqozo etadi va erkak va ayol nutqidagi farqlar va o‘xshashliklar bu yo‘nalishning

o'rganish obykti hisoblanadi. Bu soha ko'plab tilshunoslarning izlanishlari markazida turadi. Bularga E.A. Zemskaya, A.P. Martinyuk, R. Lakof, Dj. Koats kabi olimlarning ishlarini misol qilishimiz mumkin. **Evfemizmlar** insoniyat nutqida qadimdan mavjud bo'lgan. Tildagi tabular so'z yasash jarayonidagi baquvvat richag sifatida xizmat qilgan, natijada taqiqlangan so'zlar o'rnini yangi, maqbul variantdagi evfemizmlar egallagan. Lingvistik adabiyotlarda evfemizm tushunchasiga berilgan ko'plab izohlarni uchratamiz. Ularning tahlili shunday yakuniy xulosga olib keladi: evfemizmlar deb, nutqda nutqda qo'pol, istalmagan, ishlatilishi nojoiz bo'lgan tushunchalar o'rnida qo'llaniluvchi so'z va iboralarga aytiladi. Evfemiya muammosini ko'plab olimlarning ishlarida keng va sarmahsul yoritilgan. Bunda olimlar sirasiga B.A. Larin, L.A. Bulaxovskiy, C. Silver va J. Neaman kiradi. Evfemiya hodisasini o'rganuvchi ingliz tilshunosi J. Neamanning ishlarini o'rganar ekanmiz, til va jamiyat taraqqiyotining turli bosqichlarida evfemistik tezaruslar guruhlarining dolzarbligi turlicha bo'lgan. Evfemizmlarning eskirishida asosiy faktorlarga ma'naviy va ijtimoiy negizlarning xilmaxillashuvi kiradi. Shu bilan bir qatorda u yoki bu realiyalarning yo'qolishi, yoki aksincha yangi realiyalarning yaralishiga sabab bo'ladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Evfemizmlarning yaratilishida bir qator pragmatik omillarni ajratib ko'rsatish zarurdir. Pragmatik omillarning ajratib ko'rsatishning o'ziyoq so'zlovchini evfemizmlardan foydalanishga undaydigan asosiy turtki ekanligini ta'kidlaydi. Gender xushmuomalalik tamoyili asosida yaratilgan evfemizmlar turli xildagi aqliy va jismoniy nuqsonlarni yanada yumshoqroq ifodalashda qo'llaniladi. Ushbu yangi tushunchaga izoh berar ekanmiz, nutqiy vaziyatlarda o'zini munosabatini bildirishda suhbatdoshiga nisbatan hurmatga asoslangan, irqiy kamsitilishni rad etadigan, erkak yoki ayol jinsining munosabatlarda ustunligini emas, balki har ikkala jinsga sabr toqat va muloyimlik bilan muomala qilishni, salbiy fikrlarni neytrallashtirishdan iboratdir. Gender tilshunoslik sohasidagi ilmiy tadqiqotlarning asosiy qismi "ayollar masalasiga" bag'ishlangan. Bizning tadqiqotlarimiz doirasida o'rganilayotgan evfemizmlar asosan ayollar nutqiga xos bo'lgan, ayollarni tavsiflovchi evfemizmlardir. Shuni ta'kidlash joizki, aynan ayollar o'z nutqida evfemizmlarni ko'proq ishlatishadi. R. Lakoffning aytishicha, ayollar – evfemizmlar borasida haqiqiy mutaxassislardir. Uning fikricha, ayollar nojo'ya yoki nomuqobil, qo'pol iboralarni ishlatishmaydi va bu o'z navbatida "ayollar tilini" o'rganish uchun yanada qiziqarli obyektga aylantiradi.

Zamonaviy ingliz tilidagi gender xushmuomalalikni ifodalovchi evfemistik birliklarni izlash jarayonida ingliz tilidagi baʼzi bir manbalarni tahlil qildik. (“The Gazette”, “The Oprah magazine”, “People” jurnallari), shuningdek ayollarning tashqi koʻrinishi, ijtimoiy va boshqa sohalaridagi faoliyatini ifodalovchi evfemizmlarni tavsiflash maqsadida yangi ingliz tilining izohli va maxsuslashtirilgan, til va mamlakatshunoslik yoʻnalishidagi lugʻatlariga murojaat qildik. Anʼanaviy umumistekmolda boʻlgan evfemizmlarningbadiiy adabiyotlarda, OAVda va reklamalarda uchratishimiz mumkin. Rus tilshunosi G.A. Vildanovanning fikricha, ayollarga xos jihatalrni xarakterlovchi evfemizmlarnitahlil qilishdan oldin ingliz tilida soʻzlashuvchi jamiyatning oʻziga xos boʻlgan streotiplarini va ijtimoiy axloq normalarini inobatga olish zarurdir. Ayollarga negativ munsabatlarni bildirishda evfemiyalashgan birliklarni bir nechta tematik guruhlariga ajratdik.

1. Baholash xarakterini ifodalovchi evfemizmlar. Bu guruhga kiruvchi evfemizmlar xushomaddan yiroq boʻlgan holda, jamiyatning ayol xulq ayol atvoriga, oilaviy holatiga boʻlgan munosabatini bildiruvchi leksik birliklar kiradi. Bunday birliklar hammaga tanish boʻlib, “*no better than should be*” yoki “*not all she should be*” hayotga yengil qarovchi ayollarga nisbatan ishlatiladi. Bunday baholovchi xarakterdagi evfemizmlar kinoya bilan birga qollaniladi. Misol uchun, “*on the shelf*” – eskirgan yoki qolib ketgan tovar maʼnosida kelib, turmush qurmagan, kech oila qurmoqchi boʻlgan ayol maʼnosida, “*fishing fleet*” (baliq ovi – flotiliya) turmush qurish yoshidagi qizlarning oila qurish maqsadida chet elga ketib qolishini ifodalashda, “*wallflower*”¹ – tashqi koʻrinishi jozibador boʻlmagan yosh qizlarga nisbatan qoʻllaniladi.

2. Jismoniy kamchliklarni yashirish uchun ishlatiladigan evfemizmlar.

Bu guruhga mansub evfemik birliklar juda koʻp boʻlib, bunga ayollarning chiroyiga, qomatiga, yaxshisi koʻrinishiga boʻlgan kuchli intilishini sabab qilsak boʻladi. Ayollardagi ortiqcha vazn yoki “semizlik” kabi muammolar tilda mazkur muammolarni ifodalovchi evfemizmlarni shakllanishiga sabab boʻldi. Bunday evfemizmlarga “*full-figured*”, “*ample*”, “*well-built*”, “*filled out*”, “*pleasantly plump*”, “*big boned*” kabilar misol boʻladi.²Shuningdek, “*of classic proportions*” – *klassik proporsiyalar sohibasi*, yaʼni qomati mukammal ayollarga nisbatan ishlatiladi. Savdo sotiq sohasida ham mahsulotni xarid qilishga undash yoki mijozni jalb qilish uchun yuqorida misol keltirilgan evfemizmlar keng qoʻllaniladi. Katta oʻlchamli kiyimlarni sotishda, toʻladan kelgan ayollarga kiyimlarni mohirona taklif

¹ Neaman J., Silver C. Book of Euphemisms. London, 1999. P.40.

² Abdurahmonov X., Mahmudov N. Soʻz estetikasi. - Toshkent: Fan, 1981.

qilish, o'Ichamni kattaligini mohirona ifodalash uchun mos birliklarni qo'llay olish talab etiladi. Masalan, *“mature figure”*, *“queen size”*, *“full size”* kabilarni ham misol keltirsak bo'ladi.

3. Jismoniy fiziologik jarayonlar va tana a'zolarini ifodaluvchi evfemizmlar. Bu guruhdagi evfemizmlar bir qator so'zlarni o'rni almashtirgan holda yoki tabulashgan birliklarni o'rniga ishlatiladigan yoki istalgan ijtimoiy jamiyat nutqida uchratamiz. Ularning paydo bo'lishida ma'naviy qattiqo'llik va uyat sabab bo'lgan. Quyida misollar bilan tanishamiz. *“anticipating”*, *“expecting”* kabilar misol bo'ladi. Tanadagi fiziologik holatlarni anglatishda *“bedewed”*, *“wetness”* singari evfemizmlar yoki *“a lady might get “bedewed” but she didn't sweat”* singari misollarni uchratamiz.³ Evfemizmlar qo'llanilish doirasi va nutq egasining muomala madaniyati, so'zlovchi va tinglovchining salohiyatidan kelib chiqqan holda rang tanlanadi. Nafaqat so'zlashuv jarayonida, balki badiiy adabiyotda ham evfemizmlarning keng tarqalganiga guvoh bo'lamiz. Bu tilning ma'no mazmun imkoniyatlarining ko'pligini anglatadi. Endilikda evfemik birliklar faqatgina yozuvchi yoki shoirlar, jurnalistlar asarlarida ifodalanibgina qolmay, shu tilda muloqot qiluvchilarning, qaysi jins vakili bo'lishidan qat'iy nazar, nutqida o'z aksini topsa maqsadga muvofiq bo'lardi. Evfemizmlar xushmuomalalik va yuksak saviyali muloqot madaniyatining mahsulidir. Bu o'z navbatida har bir so'zlovchini tilning go'zal va boy imkoniyatlarini ko'rsatib berishga undaydi.

REFERENCES

1. Abdurahmonov X., Mahmudov N. So'z estetikasi. - Toshkent: Fan, 1981.
2. Bondaletov V. Sociolinguistics—M.: Просвещение, 1987.
3. Bruce Tillit «Speaking naturality , Communication skills in American English “ ,1985:66p
4. Çakici Dilek. (2011). Gender and Language. Ondokuz Mayıs University, Eğitim Fakültesi, İngiliz
5. Cameron, Deborah and Coates, J. (1985) Some problems in the sociolinguistic explanation of sex differences. Language and communication 5:143-51.
6. Coates “ Language and gender “ 1997;251-252p.
7. Dale, S. (1980) Man made language. New York & London: Routledge & Kegan Paul.
8. Drass, K. (1986) ‘The effect of gender identity on conversation’. Social Psychology Quarterly 49/4: 294-301

³ Fedden, S. Jenny, A. Gravielle, (2018) Non-Canonical Gender systems. Oxford University press.